Kirkuk University Journal of Humanities Studies
مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية
https://kujhs.uokirkuk.edu.iq/

The position and Importance of the Mother Language in *Mirnama* by Jan Dost According to Norman Fairclough's Critical Discourse Analysis Theory

Asst.Prof.Dr Bayan Ahmed Hussein
bayan.hussein@uod.ac
College of Basic Education of UoD.
Kurdish Department

Dr. Gulistan Badel M.Hassan
Gulistan.badal@uod.ac
College of Basic Education of UoD.
Kurdish Department

تاريخ الارسال2024-09-17 تاريخ التعديل 2024-10-10 تاريخ القبول 2024-10-15

Abstract Critical Discourse Analysis is a recent critical theory approach to the study of discourse that views language as a form of social practice. Studies and researches related to this approach focus on the relationship between language, power and ideology. Literature, similar to any other social, human, or political science can be rightly studied within the confines of critical discourse analysis theory.

The current research studies the position and importance of the mother language as a discourse in "My Story with Khan," the sixth chapter of *Mirnama* describing the spring memories of the Buhari poets with Khani. To achieve this, the study employs Fairclough's Critical Discourse Analysis Theory which is divided into three levels of study: Description,Interpretation,and Explanation,. On the description level, the morphological, grammatical and textual elements of the text are scrutinized. On the,Interpretation level, the plot, the characters and the relationships between them and the text are discussed in addition to the study of the role of the language in the development of the selected part of the novel.

On the Explanation level, the impact of the character of Khani on the individuals and groups and the attitudes of the authorities towards the poets and writers during that specific period are examined. It is concluded that Khani's speech, which comes under the title, "Take Care of Your Mother Language- Kurmanji" has been very influential and positively impacted on the writer's ideology.

Keywords: Critical Discourse Analysis, Fairclough's Theory, Kurmanji, Mirnama, Levels of Analysis

الاهتمام بلغة الام وموقعها في خطاب رواية (ميرنامه) لـ (جان دوست)

على ضوء نظرية تحليل الخطاب النقدي لنورمان فيركلاف

الملخص : تحليل الخطاب النقدي باعتباره مذهبا جديدا في تحليل الخطاب بدأ تطبيقاته في مجال اللســـانيات، البحوث والدراسـات المتعلقة بهذا المجال، تبحث في العلاقة بين اللغة والقوة والسـلطة والايديولوجيا الخطاب، ومن الممكن أن تدرس وتحلل المجال الأدبي أيضا كمجال علم الاجتماع والنفس والسياسة ... في إطار التحليل النقدي، وحسب أية نظرية أو اتجاه أو رؤية كانت.

هذا البحث محاولة لبيان اهمية لغة الام وموقعها كخطاب في الفصـل السـادس من الرواية "ميرنامه " والذي يتحدث عن المذكرات الشـاعر"بوهارى "مع "الخاني "– تحت عنوان" قصــتي مع خاني – چيروكا من دگەل خاني"، وفق نظرية تحليل الخطاب النقدي لنورمان فيركلاف على مستوى الوصف والتفسير والتبيين، ليتم على ضوئها دراسته وتحليله.

في اطار المستوى الوصفي من الدراسة، تم وصف ودراسة الكلمات والقواعد والمكونات النصية في هذا الفصل من الرواية.

أما على الصـعيد التفسيري، فقد تم دراسـة القصـة والشـخصـيات والعلاقة بين تلك الشـخصـيات مع خطاب الرواية، وبخاصـة بيان دور اللغة في تطور خطاب هذا الجزء المختار من الرواية، هذا فضـــلا عن بيان علاقة الخطاب بتلك المواضـــيع المستوحاة من النصوص المتشابهة.

اما على الصـعيد التبيين، فقد بين تاثير علاقة خطاب شـخصـية خاني على الأفراد والجماعات، إضـافة إلى بيان افكار وآراء السلطات نحو الشعراء والكتاب في تلك الفترة الزمنية.

في نهاية البحث توصـــلنا إلى نتيجة، أن خطاب " خاني" والذي كان تحت عنوان " اهتموا بلغتكم الام – كرمانجي – كانت مؤثرة ومثمرة وتبين آيديولوجيته و أسلوب كتابته الروائية.

الكلمات المفتاحية: تحليل الخطاب النقدي، نظرية فيركلاف، اللغة الكرمانجية، ميرنامه، مستويات التحليل.

پێگەهـ و گرنگیدان ب زمانێ دایک د گوتارا ڕۆمانا "میرنامە"یا "ژان دۆست"یدا

ل بەر ڕووناهییا تیۆرییا شرۆڤەكرنا گوتارا ڕەخنەییا "نۆرمان فێركلاف"*ی

د بيان احمد حسين[1] **د.گلستان بدل محمد حسن[2]**

١ أستاذ مساعد جامعة دهوك.كليةالتربية الاساسية.قسم اللغة الكردية

٢ مدرس جامعة دهوك.كليةالتربية الاساسية.قسم اللغة الكردية

پوختە:

شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی وەکو ڕێبازەکا نوییا شرۆڤەکرنا گوتارێ ل دەستپێکێ د بوارێ زمانڤانیدا کەڤتییە د زەمینەیا پراکتیکیدا . ڤەکۆلین و خواندنێن گرێدایی ئەڤی بواری ل دۆر پەیوەندییا دناڤبەرا زمان و هێز و دەسهەلات و ئایدۆلۆژیا گوتارێنە . دشیاندایە ئەدەبیات ژی وەکو زانستێن جڤاکناسی، مرۆڤناسی، سیاسی،... د چوارچووڤێ گوتارا ڕەخنەییدا و ل دویڤ هەر ڕوانگەهـــــ و بۆچوونەکێ بهێتە خواندن و شرۆڤەکرن .

د ئەڤێ ڤەکۆلینێدا هەوڵ هاتییەدان پێگەهـــــ و گرنگییا زمانێ دایک وەکو گوتارەک د پشکا شەشێ ژ ڕۆمانا میرنامە ئەوا- ڤەگێرانا بیرهاتنێن بوهارێ شاعیرن دگەل خانی - ل ژێر ناڤونیشانێ "چیرۆکا من و خانی،" ل دویڤ تیۆرییا شـــرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەییا " نۆرمان فێرکلاف"ی ل ســـەرســـێ ئاســـتێن "سالۆخدان، ڕاڤەکرن، ڕووهنکرن" بکەڤیتە بەر خواندن و شرۆڤەکرنێ. د ئاستێ سالۆخدانێدا؛ ڤەکۆلین ل سەر ئاستێن پەیڤ و ڕێزمان و پێکهاتا تێکستێ د گوتارا ئەڤێ پشکا ڕۆمانێدا هاتییە کرن، هەروەسا ل دۆر ئاستێ ڕاڤەکرنێ خواندنەک بۆ چیرۆک و کەسایەتی و ئەو پەیوەندییا دناڤبەرا کەسایەتی و گوتارا ڕۆمانێ و ڕۆڵێ زمانی د پێشـــڤەبرنا گوتارا پارچەیا هەلبژارتی ژ ڕۆمانێ هاتییەکرن، زێدەباری دیارکرنا پەیوەندییا گوتارێ ب ئەوان بابەتێن هەڤتێکستی دگەل کرین. ل سەر ئاستێ ڕووهنکرنێ ژی ئەو پەیوەندییا کارتێکرنا گوتارا کەسایەتی خانی ل سەر تاک و کۆمجڤینێن وی سەردەمی و نێرینا دەسهەلاتدارێن وی سەردەمی هەڤبەر شاعیرو نڤیسەرێن وی سەردەمی هاتینە شرۆڤەکرن. ل دویماهیکێ گەهشتینە ئەوێ ئەنجامێ گوتارا خانی ئەوا ل ژێر درویشمێ گرنگیێ ب زمانێ دایکا خۆ-کورمانجیێ- بدەن یا کاریگەر و بەرهەمدار بوویە ، وڕووهنکەرا ئایدۆلۆژیا وی و ڕۆماننڤیسییە .

پەیڤێن کلیلی: شـــرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی، تیۆرییا فێرکلاف ، زمانێ کورمانجی ، میرنامە، ئاســـتێن شرۆڤەکرنێ

پێشەکی:

شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی ڕێباز و مێتۆدەکا نوی د بوارێ شرۆڤەکرنا گوتارێن زمانڤانی، جڤاکناسی، سـیاسـی ،.. دهێتە هژمارتن تەوەرێ سـەرەکیێ شـرۆڤەکرنا هەرگوتارەکێ، دیارکرنا بها و پەیوەندیێن دناڤبەرا زمان، هێز و ئایدۆلۆژیا تێکستێن ئەوانە.ل دۆر شرۆڤەکرنا گوتارێن ئەدەبی ل دویڤ ڕوانگەهێن

ئەڤێ تیۆریێ ل دەهکێن داویێ ژ سەدێ بووری د ئەدەبیاتا جیهانیدا بگرە ژ ڕوانگەها فۆکۆی، ڤۆن دایک و فێرکلاف و...هتد خواندن ل سەر تێکستێن ئەدەبی هاتینە کرن .

ئارمانجا ڤەکۆلینێ :

ئارمانج ژڤەکۆلینا مە ئەوا ل ژێر ناڤونیشانێ "پێگەهـــــ و گرنگیدان ب زمانێ دایک د گوتارا رۆمانا "میرنامە"یا "ژان دۆست"یدا ل بەر ڕووناهییا تیۆرییا "نۆرمان فێرکلاف"ی ، دئەڤان خالاندا کۆمڤەدبیت :

-گوتارا ڕۆمانێ ڕۆلەکێ سەرەکی د بەرجەستەکرنا پەیاماوێداهەیە .

-بسپوورێن ئەدەبیاتاکوردی(ڤەکۆلەر و خواندەڤان) پێزانین ل دۆر ئەڤێ تیۆرییێ هەبن.

-ڕۆمانا کوردی- بۆ نموونە ڕۆمانا میرنامە- زەڤییەکا گونجاییە بۆ کارو خەباتا پراکتیکی.

گرنگییا ڤەکۆلینێ :

کرنکییا ئەڤێ ڤەکۆلینێ ژ لایێ پەیوەندییا وێ ب تێکســــتیڤە ب گرنگییا گوتارا "خانی" ل دۆر زمانێ دایکێڤە گرێداییە، ئەوا دمیانەیا دیالۆگێن دناڤبەرا وی و"بوهاری"یێ شـــــاعیردا ب دەنگ و کەلەژانەکا پرهێز و بلند دیارە. و ژلایێ ئەکادیمیڤە ڕووناهی ئێخستنە ل سەر بابەتێ گرنگیدان ب زمانێ دایک دناڤ گوتارا ئەدەبیدا و ب تایبەتی ژانرێ ڕۆمانێ ل بەر ڕووناهییا تیۆرییا" نۆرمان فێرکلاف"ی.

پێشینەیا ڤەکۆلینێ :

سەبارەت پێشینەیا ڤەکۆلینێ ل دویڤ پێزانینێن مە ژلایێ تیۆریڤە د پەرتووکا" شرۆڤەکرنا گوتارێ " دا تیۆرییا "نۆرمان فێرکلاف"ی هاتییە بەحســــکرن، بەلێ ژ لایێ پراکتیکی و دبوارێ ئەدەبیاتا کوردیدا چ پەرتووک و ڤەکۆلینێن ئەکادیمی نەهاتنە دیتن. ئەڤجا ڤەکۆلینا ل بەردەســــت وەک کارو خەباتەکا نوی د بوارێ شرۆڤەکرنا گوتارا ڕۆمانێدا ل دویڤ تیۆرییا ناڤبری دهێتە هژمارتن.

پرسیارێن ڤەکۆلینێ :

د ئەڤێ ڤەکۆلینێدا هەوڵ هاتییەدان بەرسڤا ئەڤان پرسیاران بهێتەدان:

-ئایا تیۆرییا شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی ل دویڤ ڕوانگەها "نۆرمان فێرکلاف"ی ل سەر گوتارا زمانێ دایک د ڕۆمانا" میرنامە"دا دهێتە پراکتیککرن؟

-ئایا هەر سێ ئاستێن تیۆرییا "فێرکلاف"ی د ناڤ گوتارا ڕۆمانێدا دهێنە دیتن؟

-ئايا كاریگەرییا پەیاما گوتارا ناڤبری پەیامەکا بەرهەمدار و دومدارە؟ یان ب تنێ درویشمەکە ؟

سنوورو مێتۆدا ڤەکۆلینێ :

سنوورێ تیۆرییێ ڤەکۆلینێ ب گوتارا ئەدەبی و شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەییڤە گرێداییە ، ل دویڤ ڕێبازا شرۆڤەکاری هاتییە رێکخستن و نڤیسین و سنوورێ پراکتیکیێ ڤەکۆلینێ پشکا شەشێ ژ "رۆمانا میرنامە" ب خۆڤەدگریت کول دویڤ مێتۆدا ڕەخنەییا "نۆرمان فێرکلاف"ی هاتییە شرۆڤەکرن .

پەیکەرێ ڤەکۆلینێ :

پەیکەرێ ڤەکۆلینێ ژبلی پوختە وپێشەکی و ئەنجام و لیستا ژێدەران ژدوو تەوەرێن سەرەکی پێکدهێت: تەوەرێ ئێکێ چوارچووڤێ تیۆرییە، چەمک و پێناسە و رووهنڤەکرنێن گرێدایی گوتارا ئەدەبی و ڕوانگەهێن شرۆڤەکرنا گوتارێ و پەیوەندییا گوتارا ئەدەبی ب شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی و ئاستێن شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی ل دویڤ تیۆرییا " نۆرمان فێرکلاف"ی هاتینە بەحسکرن .

تەوەرێ دووێ تەوەرەکێ پراکتیکییە، گوتارا رۆمانا "میرنامە" ئەوا ل دۆر زمانێ دایک، ل دویڤ ئاستێن تیۆرییا "نۆرمان فێرکلاف"ی هاتییە شرۆڤەکرن .

١. تەوەرێ ئێکێ :چوارچووڤێ تیۆری(چەمک و پێناسە و ڕووهنکرن)

١.١. گوتارا ئەدەبی

ئەگەر چەمکێ گوتارێ ب شێوەکێ گشتی ب ڕامانا بەرجەستەبوونا زمانی د گوتن و نڤیسینێدا بیت، چەمکێ وێ یێ تایبەت (ڕووهنکرنا زمانی ل پشت ڕستەو پەیڤ و دەربڕینانە و د نیشانە و کارڤەدانێن نەزمانی و هەمی پەیوەندییێن د ناڤبەرا مرۆڤاندا دیاردبیت)(دهقانی واکبری،١٣٩٦،١٥٠-١٦٣) .هەروەسا ب دیتنا "دایان مەک دانێل" خودانێ پەرتووکا" تیۆرییێن گوتارێ"((هەر جۆرە گوتن و ئاخڤتن و نڤیسارەک کو د ڕێرەوا جڤاکیدا فۆرمێ خۆ وەربگریت ب گوتار دهێتە هژمارتن))(کلانتری ودیگران،١٣٨٨،١١). ئەڤجا گوتارا ئەدەبی جۆرەکە ژ جۆرێن گوتارێ، پێکدهێت ژ ((گوتارا ئەدەبییا شیعری و گوتارا ئەدەبییا پەخشانی)) (عەلی،٢٠٢٠،٢٢). کە واتە ئەو تایبەتمەندییا گوتارا ئەدەبی ژ گوتارەکا ئاسایی جودا دکەت، ئەدەبییەتا وێیە وپتر گوتارەکا ڕەخنەییە و کارێ وێ شرۆڤەکرنا ئەدەب و هونەرییە بۆ دەربڕینا جوانناسی و وێنە و شێواز و هێزا وێیا کاریگەر ل سەر خواندەڤانی و ئازراندنا هەستێن وی کو ئەڤە ژی ل سەر داهێنانێن نڤیسەر و هونەرمەندی ڕادوەستیت و یا گرنگ ((نووسەر دەبێت زیرەکانە زمان بە گەڕ بخات و بیکاتە سیستەمێک یا خود ئامڕازێک لە پێناو داهێنانی بەرزی ئەدەبیی)) (محمد و عەبدوڵلا،

٣٧٤،٢٠٢١). هەروەسا دشێین بێژین ئەڤ جۆرە گوتارە ((ل دویڤ دیتن و گوشەنێرینا خۆدییا دانەری جودا و جیاواز دبیت و ئەڤ گوتارە چارەسەرییا واقعی ب ڕێکا خۆیا تایبەت دکەت و ب ئەڤێ چەندێ واتایێن تایبەت بەرهەمدهینیت کو دانەر د ناڤ نموونەیێن زمانیێن نویدا بەرجەستەدکەت))(عەلی،٣٣،٢٠٢٠). د ئەڤێ پرۆسێسێدا نابیت ڕۆلێ خواندەڤانی بهێتە ژبیرکرن، لەوما هەر گوتارەکا ئەدەبی (ل دویڤ هژمارا خواندنان هەلگرا دەلالەتێن جۆراوجۆرە کو هەرئێک ل دویڤ پێکهاتێن ئیدراکییێن خواندەڤانی ژ یا دی جیاوازە)(صفیه،٣٦:٢٠١٧). ب پوختە د پرۆسێسا بەرهەمهینانا هەر گوتارەکا ئەدەبی چەوا نڤیسەر ل پشت دارشتن و داهێنانا بنیاتێ وییە، خواندەڤان ژی ب خواندن و شرۆڤەکرنێ دووبارە ساخ و ئاڤا دکەتەڤە .

١.٢. ڕوانگەهێن شرۆڤەکرنا گوتارێ

شرۆڤەکرنا گوتارێ بۆ ئێکەم جار ژ لایێ زانایێ زمانڤانێ تەقلیدی "مالینوفیسکی " ل سالا ١٩٢٣ د ڤەکۆلینێن ویدا هاتە پێشنیارکرن ب گرێدانا زمانی ب جڤاکیڤە (السعاده، ١٦:٢٠٢٢-١٥). پاشان ئەڤ زاراڤە ب دیتنەکا دی ل سالا ١٩٥٢د گوتارەکێدا ژلایێ زمانناسێ ئینگلیزی"زلیک هریس" ڤە هاتییە بکارهینان ب دیتنا وی شرۆڤەکرنا گوتارێ خواندنەکا فۆرمگەرایی و بنیاتگەراییە بۆ ڕستە و تێکستی(کیانی،؟،٤). و ب دیتنا کومەکا زمانناسێن پشتی وی، شرۆڤەکرنا گوتارێ پێکدهێت ژ شرۆڤەکرنا بنیاتێ (زمانێ ئاخڤتنێ وەکو: دان وستاندن، دیمانەو گوتارخواندن و شرۆڤەکرنا بنیاتێ زمانێ نڤیسینێ وەکو:ڤەکۆلین،چیرۆک،ڕاپۆرت و... و ب دیتنا هندەکێن دیتر، ئەڤ چەمکە بریتی بوو ژ نیاسینا پەیوەندییا ڕستەیان دگەل یەک و لێنێرین ب ئەوان تشتێن ژ ئەنجامێ ئەڤێ پەیوەندیێ دروست دبیت. ب گوتنەک ڕووهنتر ئێدی تێکست ب تنێ زەمینەیا کاری نینە بەلکو ل سەر وێدا هندەک فاکتەرێن ژ دەرڤەی تێکستی وەکو بنەماییێن پێگەهـ ،کولتوورو جڤاک .. هەنە،پێدڤییە بهێنە بەرچاڤوەرگرتن).(بهرام پور،٨:١٣٧٩)

ژبلی ڕوانگەها زمانڤانی بۆ شرۆڤەکرنا گوتارێ (هەردوو ڕوانگەهێن هەلوەشێنگەرایی و جڤاکناسی ژی هەنە، ب دیتنا "ژاک دریدا"ی هەر تشتەک د تەڤنەکێ دەستنیشانکری کو پەیوەندی پێڤەهەبیت واتایەکێ ب خۆڤەدگریت و د تێکست و تەڤنەکێ دیتردا واتایەکا نوی ب خۆڤەدگریت) .(دهقانی و اکبری،١٥٥،١٣٩٦).هەروەسا ل دۆر شرۆڤەکرنا گوتارێ و زمانڤانییا جڤاکی بۆچوونەک هەیە کو ((گرنگییێ ب شرۆڤەکرنا زمانی د دەورووبەرێن جڤاکیدا ددەت ئەڤجا چ د (دانوستاندن ، دەق ، گوتار)ێدا بیت)) (عەلی،٩٧،٢٠٢٠). تاکو ل دەهکێن ٨٠ و ٩٠ یێن سەدا بووری دیتنەکا دیتر بۆ شرۆڤەکرنا گوتارێ ل ژێرناڤێن ڕوانگەها شرۆڤەکرنا ڕەخنەییا گوتارێ یان شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی کەفتە د

گورەپانێدا، کو "ڤون دایک و ڤوداک و فوکو و فێرکلاف"ب بنیاتنەرێن ئەڤێ مێتودێ هاتینە نیاسین (ابتکاری و عیسایی خوش، ٦٧،١٣٩٦) .

١.٣. شرۆڤەکرنا گوتارا ئەدەبی ل دویڤ ڕوانگەهێن شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی(CDA)**

ل دۆر پەیوەندییا دناڤبەرا گوتارا ئەدەبی و شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی، دئەڤێ ڕێرەوێدا زمانڤانی دگەل (جۆرێن ئەدەبی، شێوازگەری، ڕەخنەیا ئەدەبی بۆ دەستنیشانکرنا چوارچووڤێن تیۆری و مۆدێلێن شرۆڤەکاری زۆرکاریگەر و گونجاییە، تا وی ڕادەی ڕەخنەیا زمانڤانی وەکودەستپێکەک بۆ شێوازگەرییا مۆدێرن هاتییە ناڤکرن)(اقاگل زادە، ١٩،١٣٨٦).ب گوتنەک ڕووهنتر،(شرۆڤەکرنا ڕەخنەییا گوتارێ ب ڕێکا خواندنا شرۆڤەکرنا تێکستێن ئەدەبی، ڤەکولینێن شێوازگەری و ڕەخنا ئەدەبی پەیوەندیێ ل گەل ئەدەبیاتێ دروست دکەت) (دیباج و باقری،٢،١٣٩٧) . گوتارا ئەدەبی وەکو زەڤییەک، زانستێن دی ژی دناڤ خۆدا هەلدگریت، لێ بۆ شرۆڤەکرنا هەر گوتارەکا ئەدەبی ل دویڤ بنەمایێن گوتارا ڕەخنەیی بابەتێن (زمان ، ئایدۆلۆژیا ، جیهان بینی و دەسهەلات وەکو چەمکێن بنگەهین پڕڕەنگ دیارن) ((اقاگل زادە، ٢٠:١٣٨٦).و ڕەنگڤەدان و هێزا ئەوان ل سەر تێکستێن ڕاگەهاندنی و یێن سیاسی و جڤاکی پترە، بەلێ دڤێت ئەڤێ ژی پەسەند بکەین کو(هەر تشتێ پەیوەندی ب زمانێ ئاخڤتن و نڤیسینێڤە هەبیت جهێ خۆ د ڕووبەرێ شرۆڤەکرنا گوتارێدا دکەت ،ئەڤجا د شیاندایە ئەدەبیات- ا ، سەرزاری و نڤیسییا گەلان-ژی د چوارچووڤێ شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی و ڕەخنەیا زمانڤانیدا بهێتە شرۆڤە و ڕاڤەکرن)(هەمان ژێدەر،١٨). ل دویڤ بۆچوونا زمانڤان و زانایێ بریتانی"رۆنالدکارتەر"ی (ئەدەبیات دویر ژ ئایدۆلۆژیایێ ناهێتە پێناسەکرن ب گوتنەک ڕووهنتر ڤەخواندنا زانستی وسالوخدانا زمانێ تێکستا ئەدەبی بێ لایەنگیری نابیت) (simpson,1993,x).ئەڤ بۆچوونە پێگەهێ جڤاکی و کولتووریێ شرۆڤەکاری ب فاکتەر و هۆکارێن مێژوویی و سیاسیڤە گرێددەت. هەر ل دۆرمێژووناسییا هەڤچەرخ وەکو ئێک ژ (تێگەهێن بنگەهین بۆ ڤەکۆلینا تێکستێن ئەدەبی، کو ژ کوژیێ شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی دهێنە ڤەخواندن هەلبەت ب کاریگەربوون ب بۆچوونێن "فۆکۆ"ی و ئەو گوتنا دبێژیت گوتار بابەتەکێ مێژووییە ـ ئێک ژ بنەمایێن شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەییا "ڤوداک و فۆکۆ"ی دهێتە هژمارتن) (اقا گل زادە،٢١،١٣٨٦).

هژمارەکا زۆرا تێکستێن مێژوییێن تومارکری، د ڕۆمان و چیرۆکاندا دهێنە پاراستن ،هەلبەت زۆربەیا ئەوان ژی د قالبێن سەرزاریدا دهێنە ڤەگێران و ڤەگوهازتن. د ئەڤێ ڕێبازێدا، شرۆڤەکارێن گوتارا ڕەخنەیی د بوارێ ڕەخنا پراکتیکیدا (مۆدێلێن جیاواز بۆ شرۆڤەکرنا تێکستێن ئەدەبی پێشنیار دکەن، ژ ئەوانا ڕوانگەها ڤەگێرانییە، ئەڤێ ڕوانگەهێ گرنگییەکا تایبەت هەیە ، شرۆڤەکار شرۆڤەکرنا خۆ بۆ لایێ

دیێ ڕستێڤە دبەت و ب ڕاڤەکرنا پەیوەندیێن هەڤتێکستی رادبیت . کەواتە ل ئاستێن بلندتر ڤەکۆلینێ ل ناکوکیێن دەسهەلات، ئایدۆلۆژیا و مێژوو و جڤاکی دکەت)(سادات ناصری ودیگران،٨،١٣٩٤) . لەوڕا دشێین بێژین ؛ شرۆڤەکرنا گوتارا ڕۆمانێ ژ ڕوانگەها ڤەگێرانی (ڕێکەکە بۆ هەڤبەرکرنا کولتووران ، ڤەدیتنێن مێژوویێن مللەتەکی و هەروەسا نەستێ نەتەوەیی ،میللی و کولتووریێ وی گەلی)(ابتکاری و عیسایی خوش ،٦٧:١٣٦٩). هەروەسا ژ لایەکێ دیڤە((ڤەگێران ومیکانیزمێن ئەوێ د هەمی دەق و گوتاراندا وەکی ئێک نینن،بەلکو ژێکجودانە، چونکی ڤەگێری د هەر جۆرەکیدا ئارمانج و مەبەستێن خۆ یێن تایبەت هەنە و دڤێت ب ڕێکا ئەوی دەقی یان گوتارێ ئەوان ئارمانج و مەبەستان بۆ گوهداری ڤەبگێریت و ب ئەڤێ چەندێ دارشتنا جۆرێ دەقی یان گوتارێ دێ ل سەر بنەمایێ مەبەست و ئارمانجێن ڤەگێری بیت))(عەلی ،١٠٦،٢٠٢٠)، سەرەڕای جیاوازییا زەمینەیا تێکست و ژانران کو هەر ئێک ل دویڤ تایبەتمەندیێن خۆ دهێتە شرۆڤەکرن .

١.٤. شرۆڤەکرنا گوتارا ئەدەبی ل دویڤ تیۆرییا -شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەییا- "نۆرمان فێرکلاف"ی

١.٤.١. شرۆڤەکرنا ئاستێن گوتارێ ل دویڤ ڕوانگەها "نۆرمان فێرکلاف"ی

شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی ل دویڤ ڕوانگەها "فێرکلاف"ی، ڤەکۆلینە ل دۆر پەیوەندیێن دناڤبەرا هەلکەڤتێن ئاخڤتنێ و هۆکارێن کولتووری ، سیاسی و جڤاکی ب تایبەتی ڕووناهی ئێخستنە ل سەر چاوانییا کاریگەربوون ب ئایدۆلۆژیا گوتارێ و چەوانییا کارتێکرنا گوتارێ ب سەر پەیوەندیێن هێزێ دناڤ جڤاکیدا(Crystal (2008,123. هەر ل دۆر ئەڤێ ڕوانگەهێ، ب بۆچوونا "یۆرگنسن"ی ئەو مێتۆدێن فێرکلاف"ی بۆ کاملانکرنا تیۆرییا خۆ تێکهەلی ئێککرین ئەڤەنە؛ شرۆڤەکرن و ڕاڤەکرنەکا هویر و کویرا تێکستی دبوارێ (زمانناسییا هالیدای ، شرۆڤەکرنا جڤاکناسییا فوکۆی ومرۆڤناسییاجڤاکی ودانوستاندنان) (یورگنسن و فیلیپس،١١٧،١٣٨٩) .ب گوتنەک ڕووهنتر ئەڤ ڕوانگەهە ((نویترین بیاڤە بۆ شرۆڤەکرنا گوتارێ ژ ڕوانگەها زمانیڤە ،هەولددەت پەیوەندییا دناڤبەرا گوتار و جڤاکیدا ب شێوەکێ ڕەخنەیی شرۆڤە بکەت و ڕەهەندێن جڤاکیێن گوتارێ بدەتە دیارکرن))(عەلی ،٢٤٥:٢٠٢٠). ئەگەر شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی ل گەل ناڤێ "فوکۆ"ی هەڤڕێ بیت ، ("ڤون دایک و فێرکلاف" تەکەزێ ل سەر ڕێکخستن و سیستەماتیکبوونا ئەوان پەیوەندیێن مژداردکەن بۆ گەهشتن ب ڕاستیێ و ڤەکۆلینکرن ل دۆر پەیوەندییا دناڤبەرا ژێدەرێ گوتارا زاڵ و دووبارە بەرهەمهاتی دناڤ پێکهاتەیێن مێژوویی ، سیاسی و جڤاکیدا)(دهقانی و اکبری،١٥٥،١٣٩٦) .هەژی گوتنێیە (فێرکلافی ژبلی فوکۆی مفا ژ بۆچوونێن تیۆرا "هەژمۆنی گرامشی" وەرگرتییە) (حدادی ودیگران ،٢٩،١٣٩١).

ئارمانجا تیۆرییا ناڤبری زێدەباری دەست ب سەرداگرتنا تەخێن بندەست ژ ڕوویێ ئابووریڤە، پتر ئەوە، ب ڕێکا هێزا خۆ و ب مفا وەرگرتن ژ ئارمانجێن ئایدۆلۆژی ئەوان تەخان ب ڕەزامەندییا ئەوان دناڤ خۆدا بحەلینیت (فرکلاف،١٣٧٩:١٠١). ئەڤجا شــــرۆڤەکرنا گوتـارا ڕەخنەیی شـــرۆڤەکرنـا نـاڤەرۆکەکـا مێتۆدۆلۆژییە کو ژ لایێ ڤەکۆلەرێن جڤاکیڤە دهێتە بکارهینان و ب ڤەکۆلینا دووبارەکرنا بابەتەکی ل دۆر بـابەتێن گرێدایی ب تیۆرییـا ڕەخنەیی ڕادبیت. ب گوتنەک زەڵالتر تیۆرییـا ڕەخنەیی ڤەکۆلینـا جڤـاک و نرخاندنا ئەوی بابەتی دکەت، ئەوێ ل دۆر کێم نەتەوەیان و ئەو گرۆپێن هاتینە تەپەسـەرکرن و بێدەنگکرن و ئەوان جڤاکان ئینکار و ڕەد دکەت وبهای ددەتە هەبوونا ئەوێن دی. ئەڤ تیۆرییە ڤەکۆلینێ ل ســـەر کـاریگەرییێن نێگەتیڤێن دەســــهەلاتێ ل ســـەر جڤـاکی و چەوانییـا کێمکرنـا ئەوان دکەت (کلانتری ودیگران،١٣٨٨،١٨) . ب کورتی ب دیتنا "فێرکلاف"ی (گوتارێ ، ڕهوریشـــال د چوارچووڤێ دووباره بەرهەمهینانا جڤاکی و پەیوەندییا دەسـهەلات -هەژمونیا هێزێ- و ڕوانگەها رەخنەیی، ڕهوریشـال د کارێ دووانەیی -دیالیکتیکی- دناڤبەرا پێکهات و کاریدا هەیە)(فرکلاف،١٣٧٩،٢٠)

ڤەکۆلەر "عماد عبداللطیف"بۆ دیارکرنا ناسنامەیا شرۆڤەکرنا هەر گوتارەکا ڕەخنەیی سێ ڕەهەندان دەست نیشاندکەت (عەلی،٢٠٢٠:٢٤٦):

ا-هەبوونا دیتنەکا ڕەخنەیی ،ب-شرۆڤەکرنا دەق و گوتارێ ،ج-شرۆڤەکرنا پێرابوونێن گوتارێ جڤاکی

"نۆرمان فێرکلاف" وەکو کەســـایەتییەکێ کارا و گرنگ د بوارێ شـــرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی ، د پەرتوکا "زمان و دەســـهەلات"دا، ئارمانجا کارێ خۆ پتر بۆ هوشـــیارییا جڤاکی ددەتە دیارکرن ل دۆر ئەوان جڤاک و نەتەوەیێن دکەڤنە ژێر زاڵگەها دەســـهەلاتێ و ب مەرەم و ڕێکێن ئایدۆلۆژی زمانێ ئەوان ژناڤ دبەن یان بێ نرخ دکەن . (فیرکلف، ٢٠١٦،١٨) . ئەو د پەرتوکا "شـرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەیی"دا ب سـێ قوناغان ڤەکۆلینێ ل سـەر گوتارێ دکەت: گوتار وەکو تێکسـت، گوتار وەکو کریارێن گوتاری و کارڤەدانێن هەڤتەریب دناڤبەرا بەرهەمهینان و ڕاڤەکرنا تێکســتێ، و گوتار وەکو زەمینەیەکا تێکســتێ بۆ دیارکرنا پەیوەندییێن دناڤبەرا گوتار و جڤاک و سـیاسـەت و کولتوور و مێژوویێدا (فرکلاف، ١٣٧٩). ب کورتی مەبەستا سـەرەکی ژ شرۆڤەکرنا گوتارێ پەردەلادانە (ل سـەر ئەوان پالدەرێن ڤەشـارتێێن د ناڤ گوتاروئاستێن وێدا، کو دهێنە گوهۆڕین بۆ ئایدۆلۆژیا و باوەرێن هەڤپشـک دناڤ تاکێن جڤاکیدا)(کاظمی و الاخرون،٢٠٢١،٢٥٩).

ئەڤ سێ قوناغە ژی ل سەر سێ ئاستان دهێنە شرۆڤەکرن ، ئەو ژی:

١.١.٤.١. ئاستێ سالۆخدانێ(Description): د ئەڤی ئاستیدا ((تێکست ل سەر سێ ئاستێن پەیڤ، دەستوورا زمانی، و پێکهاتێن تێکستێ دهێتە خواندن))(فرکلاف،١٣٧٩:١٦٩). ئەڤ ئاستە ((شرۆڤەکرنا دەقی و گرێدانا ئەوی ب زمانڤانییا رەخنەییڤە ب خۆڤەدگریت و ب دەستنیشانکرنا گرۆپەک ژ بەرژەنگ و سیمایێن فەرمی د دەقیدا ڕادبیت . وەکو ب کارهینانا جهناڤ و میتافۆر و جهی..هتد))(عەلی،٢٠٢٠،٢٥٥).

١.٤.١.٢ئاستێ ڕاڤەکرن(Interpretation): ب دیتنا "ڤێرکلاف"ی ئەڤ ئاستە پێکهاتەکە ژ ناڤەرۆکا تێکستی و زانین و پێزانینێن ڕاڤەکەری (فرکلاف،١٣٧٩:٢١٥) .کو((جەختێ ل پەیوەندییا دناڤبەرا دەقی و کارلێکرنێدا دکەت . د ئەڤێرێدا وەسا تەماشەی دەقی دهێتەکرن ، کو دەق نوکە ئەو ب خۆ بەرهەمهێنەرە بۆ پرۆسێسا بەرهەمهینانێ و ژێدەرە د پرۆسێسا راڤەکرنێدا))(عەلی، ٢٠٢٠:٢٥٦).

١.٤.١.٣ ئاستێ ڕووهنکرن(Explanation): د ئەڤی ئاستیدا ڤەکۆلین ل دۆر ((پەیوەندییا دناڤبەرا کارلێکرن و دەوروبەرێ جڤاکیدا دکەت، کو کارتێکەرێن جڤاکی ژ بۆ راڤەکرنا بەرهەمهینان و راڤەکرنێ ب بەرچاڤ وەردگریت))(هەمان ژێدەر،هەمان لاپەڕ).

ب پوختە ئەڤ ئاستە د ئەڤی وێنەیدا دهێنە کۆمکرن :

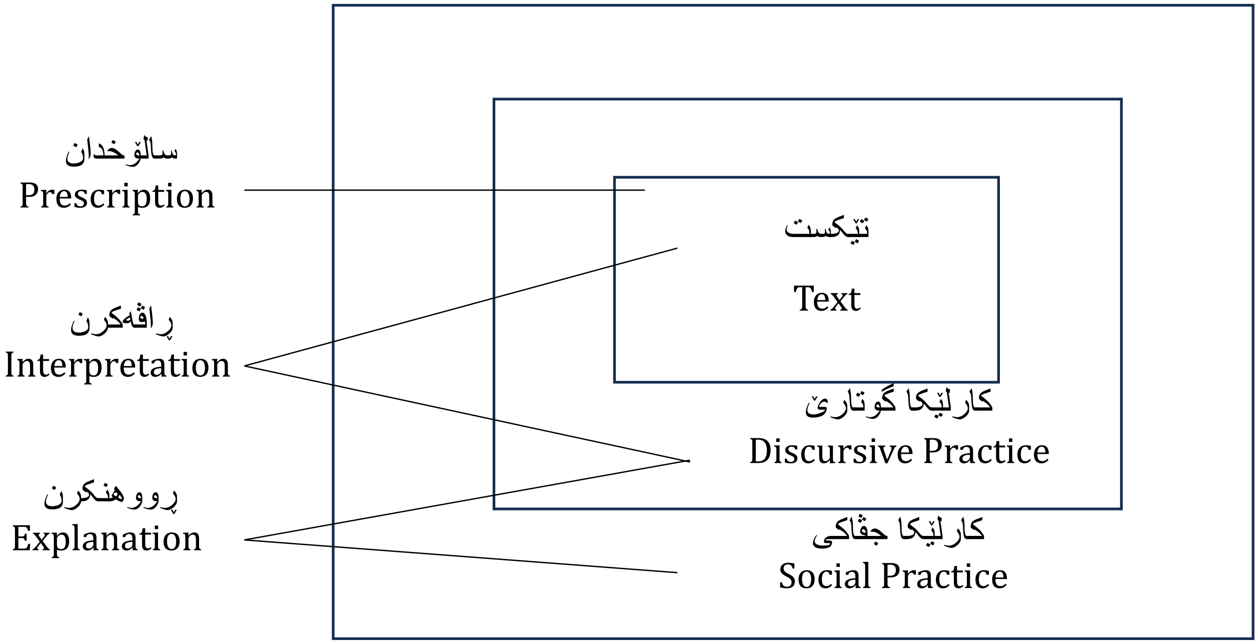

وێنەیێ ژمارە (١)

ئەڤجا ل سەر ئەڤی بنەمای بۆ شرۆڤەکرنا هەرگوتارەکا ئەدەبی ل دویڤ ئەڤێ تیۆرییێ ، چوارچووڤ و دەورووبەرێن تێکستێ دکەڤنەبەر ڤەکولینێ .دشیاندایە گوتارا ئەدەبی ژی وەکو گوتارەکا زمانی ل دویڤ ئەڤان ئاستێن تیۆرییا فێرکلافی بهێتە شرۆڤەکرن .

٢.تەوەرێ دووێ : چوارچووڤێ پراکتیکی

٢.١. شرۆڤەکرنا گوتارا رۆمانا "میرنامە" ل دویڤ ئاستێن تیۆرییا- شرۆڤەکرنا گوتارا رەخنەییا- "نۆرمان فێرکلاف"ی

رۆمانا میرنامە رۆمانەکا مێژووییە، چیرۆکا هەر بەشەکی گرێدایی ڤەگێرانا بیرهاتنێن کەسایەتییەکییە ل گەل"خانی"، ئەڤ پارچە ڤەگێرانا بیرهاتنێن کەسایەتی " بوهارێ شاعیر" ل گەل سەرلەهنگ "خانی"یە، ل دۆر گرنگیدان ب ئاخڤتن و نڤیسینا بەرهەمان ب زمانێ کورمانجی، کو پشتی مرنا وی ڤەدگێریت. ب رەنگەکێ گشتی رۆمانا میرنامە ((هەلگرێ کومەکا تیم و بابەتێن جۆربجۆرەو سەرجەمێ ڤان بابەتان ب هزرو بیرێن ئەحمەدێ خانی دهێن ئارستەکرن))(فەتاح،٢٠١٧،٧٩). بۆ ئەڤی تەوەری پارچەک ژ پشکا شەشێ یا رۆمانا "میرنامە" ئەوا ل ژێر ناڤونیشانێ (چیرۆکا من و خانی) وەکو گوتارەکا- ئەدەبی پەخشانی-ڤەگێرانی و وەکو کەرەستە دێ هێتە هەلبژارتن و ل دویڤ ئاستێن تیۆرییا "فێرکلاف"ی دکەڤیتە بەر شرۆڤەکرنێ:

٢.١.١. شرۆڤەکرنا گوتارا رۆمانێ ل سەرئاستێ سالۆخدانێ: مەبەست ژ ئەڤی ئاستی سالۆخەتێن ژ دەرڤەی تێکستێنە کو تێدا کۆمەکا تایبەتمەندیێن وێنەیێن د تێکستێدا خۆیا دبن، دشێن ببنە هەلبژارتنێن تایبەت ژ کومەکا هەلبژاردەیێن گرێدایی ب پەیڤ و رێزمانا وێ(فرکلاف،١٣٧٩،١٦٧) . ل سەر ئاستێ پەیڤێ فێرکلاف رووناهیێ دئێخیتە ل سەر هەرسێ (بهایێن ئەزموونگەری ، پەیوەندی و دەربرینێ)(هەمان ژێدەر،١٧٠).

ل دۆر دیارکرنا بهایێ ئەزموونگەرییێ؛ ڤەکۆلین ل سەر پەیوەندیێن واتایی دهێتەکرن. ئەڤ پارچە ژ رۆمانێ(دۆست،٢٠١٧،٧٤-٧٧) د قوناغا سالۆخدانا تێکستێ د دۆخێ گوتارێن دووانەیی و هەڤبەریدا ل گەل ب کارهینانا هندەک پەیڤ و بێژەیان فۆرمێ خۆ وەرگرتییە، ئەو رەگەزێ ب کارهاتی د ئەڤێ هەڤبەرکرنێدا تەکنیکا هەڤنشینی و ب هەڤراییە کو ب شێوەکێ ئایدۆلۆژیک تەڤنەکێ تایبەت ب ئەڤێ پارچێ بەخشییە. ئەڤ پارچە ب ئێکەمین هەڤبەرکرنا کێشەیا سەرەکییا گەلێ کورد ل دۆر گرنگترین

پارچه ژ جەستە و ناسنامەيا نەتەوەيى-جڤاكييا ئەوان دەست پێدكەت، ئەوژی ڕەواجا نڤيسينێ ب(زمانێ ڕۆمييان-تركى) .ئەڤ هەردوو پەيڤە وەكو گوتنەک" سێ" جاران دئەڤێ تێكستێدا هاتينە و هەڤبەری پەيڤا (كورمانجى) ئەوا "چوارده"جاران دتێكستێدا دووبارەبوويى دهێت. هەردوو زمان ب هەڤڕا د ئێک جهدا (دەولەتا توركيێ ودەڤەرو ميرنشينێن كوردى-باكوورێ كوردستانێ-) هەنە، بەلێ هەردوو- پەيڤ-ژ ڕوويێ جەوهەريڤە ب پەيوەندييەكا هەڤدژى خۆيادبن.

هەروەسا پەيڤێن هەڤواتا دئەڤێ تێكستێدا ئەڤێن ل خوارێنە:

*(فەقى، سوختە،پەيرەو)

*(باج و خەراج و خووكيان)

*(مرۆڤەكێ تێرا خوەژير، زانا ،خوەدان ئاقل و فەرهەنگ)

هەروەسا ئەو پەيڤێن واتايەكا گشتگير هەيە و ژلايەكێ ديڤە هەڤواتايێن ئێكن وەكى:

*(قەسيدە، ئەشعار، شاعر، نڤيسين، دهوونە، بهوونم)

* (سادريازام، شەيخولسلام، سولتانێ موعەزەم ،پاشا)

ل دۆر بهايێ پەيوەندييا پەيڤان ؛ ئەگەر سەحكەينە پێگەهـــو بهايێ زمانێ كورمانجى ل دەڤ بوهارى، ب پەيوەندييەكا نێگەتيڤ هاتييە ســالوخدان ول پێگەهەكێ نزمدايە . دەمێ دبێژيت ***:((... دەما من ديت كو خانى ب <u>كورمانجى</u> ئەشـــعاران دهوونە، من د دلێ خوە دە <u>قەرفين خوە پێ كرن</u> و گۆت: هەلا ل ڤێ <u>دينى!!</u>كى دێ كريدارێ ڤێ <u>قوماشێ وى پێ رزيايى</u> بە!! كى وێ د ڤێ تاسكا وى يا سفر دە <u>ئاڤا شێلوو</u> ڤەخوە!!)) !!))(*** هەمان ژێدەر ،٧٥).

د پەراگرافا دويڤدا ئەو پەيوەندييا بهێزا دناڤبەرا خانى- خودانێ ئەڤى زمانى- و خەلكى-گوهدارێن شعرو بەرهەمێن خانى- ل سەر زارێ بوهاريێ ڤەگێڕ دەربڕينێ ژ ناكوكى و هەڤدژيێ د گوتارا بوهاريدا دكەت: ***((<u>ڕۆژ ب ڕۆژ</u> من ديت كو ل دۆرا <u>وى</u> دجڤن و <u>فەقى و ســوختە و پەيرەو و چراخێن وى زێدە دبن</u> !! من ناس كر كو رازەک هەيە ژ بلى <u>كورمانجى نڤيســينا</u> وى و ئەز گهامە راســتيا وێ رازێ ژى!!))(*** هەمان ژێدەر ،٧٥).

بێگومان ســەرەڕاى وێ چەندێ كو ئەو ب خۆ ژى دژى نڤيســينا ب زمانێ كورمانجى بوو، و ب هندەک شــاعيرێن كوردێن تورک زمان كاريگەر ببوو، وى وەســا بۆ خۆ دانابوو كو ئەگەر ب زمانێ ڕۆمييان- توركى - بنڤيسيت دێ ل سەراڤا كوچكێن سولتان و وەزيرێن وى سەردەمى ڕوينيت. دەمێ ب نێڕينەكا پوزەتيڤ و بلند سەحدكەتە زمانێ توركى و دەسهەلاتدارێن وى سەردەمى- ئەوێن ب چاڤەكێ نزم

سەحدکرە زمانێ کورمانجی - و دبێژیت :*((ب سالان بوو من ب زمانێ رۆمییان دنڤیسی، لێ کەسێ ژ بازیدێ و دەردۆرێن وێ گوهـــ نەدا من. من نەدخوەست کو ب کورمانجی قەسیدەیان بهوونم. هەلا کو کەس ئلتفاتێ ب ترکی نەکە وێ کی بالا خوە بدە ئەشعارێن کورمانجی ؟ من ژی تەخمین دکر کو ئەز دێ ببم شاعرەکێ مینا شوکۆییێ بەدلیسی خوەدیێ سەلیمنامەیێ و دێ د سینگا مەجلیسێن ئاستانێ دە ، د سەرایێن سادریازام و شەیخولسلام و هەتا د شەڤبوهیرکێن سولتانێ موعەزەم دە ژی روونم)).*(هەمان ژێدەر، ٧٥)

هەر ل ســـەر ئاســـتێ بهایێ پەیوەندییا پەیڤان، خانی ڕێزو بوهایەکێ بلند ددەتە زمانێ کورمانجی دەمێ دبێژیت:*((ب کورمانجی دو بەیتان یان قەســـیدەیەکێ بهوونە قەنجترە ژ کتابەکە وەکە ســـەلیمنامە یان هەشتبهشت یان ژی شەهنامەیا فیردەوسی!))*(هەمان ژێدەر ،٧٦).

ل دۆر ئاســتێ بهایێ دەربڕینا پەیڤان؛ رۆماننڤیســـی بۆ پتر کارتێکرنا گوتارا "ئەڤێ پشـــکێ " ل هندەک دەربرینان پەنا بریيە بەر هونەرێن ڕەوانبێژی و ئاماژە و نیشانکاران ."فێرکلاف" ئەڤێ چەندێ ب (شێواز یـان ژانرێ چەوانییـا ڕوونبێژیێ نـاڤدبـەت (عبـدالملکی، پوراصـــفهـانی،١٤٠٠،١٣٠). هەردوو پەیڤێن کورمانجی و زمانێ رۆمییان وەکو (دال)هەڤبەری هەردووپەیڤێن ناڤبری د ڕستەیا ***((سفرێ خۆ قلێ بکە ژ زێرێ خەلقێ چێترە))***(هەمان ژێدەر ،٧٦) ل سـەر زارێ خانی هاتینە، ل سـەر ئاسـتێ بهایێ پەیڤان ب ئەڤی رەنگی دهێنە سالۆخدان:

ســـفر(کەرســـتەکێ مەعدەنییە) ← (دال)ە -و (خوازەیە)-بۆ ← کورمانجی -زمانێ دایک- زمانێ کوردی)(مەدلوول)

زێڕ (کەرســـتەکێ مەعدەنییە) ← (دال)ە- و (خوازەیە)-بۆ ← (زمانێ رۆمییان- زمانێ تورکی -زمانێ بیانییان)(مەدلوول).

ل سـەر ئەوان پەیڤ و دەربرینان دێ ڕاوەسـتین یێن وەکو خواسـتن و خوازە ولێکچواندن ، ..هاتینە ب کارهینان. بۆ نموونە دەمێ بوهاری دبێژیت :

((مەلا ئەحمەد ژی ژ بۆ کورمانجان ل دۆرا خوە کۆم بکە، تێلا ژانێ ناســـکربووو ژ وان رە ئاهەنگا مەزلوومییەت و بەدبەختییێ دستراند))(هەمان ژێدەر ، ٧٥).

دئەڤێ گوتنا درکەئامیزدا" تێلا ژانێ" هونەرێ (خواســـتنە)، "تێل" بۆ "عود و تەنبوور و بزقێ" وەکو ئامیرێن ژەنینێ دروستە و ب کاردهێت، بەلێ ئەڤ تێلە بۆ" ژان و نەخوشییان" هاتییە خواستن.

د (ئاهەنگا مەزلومییەت و بەدبەختییێ) دا خوازە -مەجازەک هەیە مەبەست ژ ئاهەنگێ ژ لایێ واتا فەرهەنگیڤە (ئاوازە)و خوازەیە بۆ "شعرو قەسیدەیان".کە واتە شعرێن ب خەم و ژان و یێن گرێدایی ب بەختڕەشییا کوردان بۆ وان دخواندن .

ل سەر ئاستێ دەستورا زمانی-ڕستە سازی- هەر هەمان بها دهێنە ڤەدیتن .

بۆ نموونە ل دۆر بهایێ ئەزموونگەرییێ ئەگەر سەحکەینە ئەڤێ پارچێ، شێوازێ زمانیێ ئەڤێ تێکستێ، شێوازێ زمانێ خەلکێ باژێرێ بازیدێ یێ سەردەمێ (خانی)یە، کو شێوازەک تێکهەلە ژ پەیڤێن کورمانجی و بیانی، ژ بەر کو ئەڤ پارچە ل سەرزارێ دووشاعیرانە ئەڤجا ڕۆماننڤیس ل ب کارهینانا پەیڤ و ڕستەیێن د ئاست هەرئێک ژ وان هویربین و شارەزایە.

ل دۆر شێوازێن ڤەگێرانێ ئەڤ تێکستە ب ڤەگێرانەکا ئاسایی ل سەرزارێ کەسایەتی "بوهاریێ شاعیر" وەکو ڤەگێر ب جهناڤێ کەسێ ئێکێ تاک(من) دەست پێدکەت و ل هندەک پەراگرافان شێوازێ دیالۆگی ب کارهاتییە و جهناڤێ (تە-تو) بۆ کەسێ دووێ (گوهدار)(هوین)تێدا زاڵە. ژبەر کو ئەڤ پارچە، ڤەگێرانا بیرهاتنێن کەسایەتی "بوهاری"نە دگەل سەرلەهەنگ "خانی،" کو پشتی مرنا وی ڤەدگێریت، ئەڤجا بەهرا پترا دەمێن (کاران) بۆ سەردەمێ بووری دزڤرن ئەو ڕستەیێن ب کارهاتی د ئەڤێ تێکستێدا پتر ژ جۆرێن (دیار)ن و ژلایێ قەبارە و ئەندازەییڤە ڕستەیێن کورتن، دبیت ئەڤە ژی بۆ دۆخێ دەروونیێ کەسایەتی بوهاری دزڤریت کو ب ئەڤی شێوازی و ئەڤان ڕستەیان هەمی ئەوان (درەوێن خۆ) و (ڕاستیێن) دزانیت دگەل خۆ و ب دەنگەکێ بلند بۆ مە ڤە دگێریت .

هەروەسا ل سەر ئاستی بهایێ پەیوەندییان؛ ڤەکۆلین ل سەر جۆرێ ڕستەیان ژلایێ جۆریڤە دهێتەکرن . بەهرا پترا ڕستەیان ڕستەیێن ڕاگەهاندنی و سەرسورمانینە و ل دویڤدا جۆرێن پرسیاری و داخوازی ژی هاتینە ب کارهینان .(ئەڤ جۆرە د پەراگرافێن نموونێن پراکتیکیدا ب ڕووهنی دیارن).

٢.١.٢. شرۆڤەکرنا گوتارا ڕۆمانێ ل سەر ئاستێ ڕاڤەکرنێ :

دئەڤێ قوناغێدا ئەو تایبەتمەندیێن فۆرمی یێن تێکستێ د قوناغا سالوخدانێدا دبنە ڕێنیشاندەر بۆ ڕاڤەکەران ل دۆر ئەوان زەمینە و هۆکارێن پێکهینانا ئەڤێ تێکستێ وەکو گوتارەک و چوار ڕەهەندێن سەرەکیێن هەر گوتارەکێ چوار پرسیار دهێنە ئاراستەکرن: ١- بۆیەر ل دۆر چییە؟ ٢- کیژ کەسایەتییان ڕۆل د ئەڤێ بۆیەرێدا هەنە؟ ٣-پەیوەندییا دناڤبەرا واندا چییە؟ ٤- ڕۆلێ زمانی د پێشڤەبرنا ئەڤێ بۆیەرێدا چییە؟(فرکلاف،١٣٧٩:٢٢٣-٢٢٥)

د ئەڤێ پارچە تێکستێدا دشێێن ئەڤان پرسیاران ئاراستەبکەین :چیرۆک ل دۆرچییە ؟ کیژ کەسایەتی د ئەڤێ چیرۆکێدانە؟ چ پەیوەندی دناڤبەرا ئەواندا هەیە ؟ ڕۆلێ زمانی د پێشڤەبرنا چیرۆکێدا چییە؟ هەروەسا

ئايا گوتارا تێکستێ هەڤتێکستی دگەل تێکستەکا دیتر هەیە ؟ ب گوتنەک ڕووهنتر ئەڤ قوناغە جەختێ ل پەیوەندییا دناڤبەرا تێکست و کارلێکرنێدا دکەت .

ئارمانج ژ چیرۆکا ئەڤێ پارچێ"چیرۆکا من و خانی"، گرنگیدان وڕووناهی ئێخستنە ل سەر زمانێ کورمانجی وەکو زمانێ دایک ل دەڤەرێن کوردنشین-بازید وەک نموونە- ژ دەولەتا ئۆسمانییان. ڕۆماننڤیس شیایە بۆ بەرجەستەکرنا ئەڤێ بابەتی دووکەسایەتییان د ئاست و پێگەهێ ئەوان یێ دروست هەلبژێریت و ب ئارمانج و مەبەست ئەوان هەڤبەری یەک بکەتن یەک ژ وان (بوهاری)یێ شاعیرە و پتر لایەنگرێ زمانێ ڕۆمییان -زمانێ تورکی) یە و زمانێ کورمانجی ب کێماسی دبینیت و ئەو ب خۆ دانپێدانێ ب ئەڤێ چەندێ دکەت و وەکو شانازییەک دهەژمێریت، دەمێ دبێژیت: ***((ب سالان بوو من ب زمانێ ڕۆمییان دنڤیسی، لێ کەسێ ژ بازیدێ و دەردۆرێن وێ گوهـ نەدا من. من نەدخوەست کو ب کورمانجی قەسیدەیان بهوونم. هەلا کو کەس ئلتفاتێ ب ترکی نەکە وێ کی بالا خوە بدە ئەشعارێن کورمانجی ؟))*** (هەمان ژێدەر،٧٤-٧٥)

هەر ژ ئەڤێ پەراگرافێ پەیوەندییا دناڤبەرا بوهاری و خەلکێ دیاردبیت کو چ پویتە ب ئەوی و بەرهەمێ ویێ ب زمانێ ڕۆمییان نەدهاتەدان، چونکی ڕۆلێ زمانی د پێشڤەچوونا گوتارا ویدا یا لاوازە و دەنگێ وی ژی هەرچەند ل پال دەنگێ دەسهەلاتدارانە، بەلێ هەر یێ تاکڕەوە .

ئەگەر ئەو (بوهاری) بەرهەمەکی ب کورمانجی ژی بنڤیسیت هەر ژ بەر ئیرەیی و حەسادەتا بەرامبەر(خانی)یە، ئەگەر نە چ حەز و ڤیان بۆ زمانێ دایکا خۆ نینە و هەر ب ڕێکا ڕەخنە و توانجگرتن و ترانە پێکرن ب بەرهەمێ خانی پەیاما خۆ دگەهینیت، دەمێ ئەو ب خۆ د ڤەگێران و مۆنۆلۆگەکێدا دبێژیت : ***((دەما من دیت کو خانی ب کورمانجی ئەشعاران دهوونە من ددلێ خوە دە قەرفێن خۆە پێ کرن و گوت : هەلا ل ڤی دینی !!کی دێ کریدارێ ڤی قوماشێ وییێ رزیایی بە!!کی وێ دێ تاسکا وی یا سفردە ئاڤا شێلوو ڤەخوە!!))***(هەمان ژێدەر، ٧٦)

د ئەڤی ئاستیدا ب باوەرا "فێرکلاف"ی دارشتنا هەڤتێکستێ ب ئەڤێ چەندێڤە گرێداییە کو تێکستێ ب کێژ کۆمەلێڤە گرێبدەین و چ تشت دناڤبەرا ئەواندا وەکو زەمینەیا هەڤپشک و پێدڤی هەیە وب خواندنەکا مێژوویی ل سەر ڕاوەستین .(فرکلاف،١٣٧٩،٢٣٠و٢٣٥)

هەر ل دویڤ ئەڤێ بۆچوونێ ڕۆماننڤیسی بۆ دارشتنا گوتارا پەراگرافا سەری، هەڤتێکستی ل گەل ئەڤان دێران ژ (مەم و زینا)خانی کرییە. دەمێ دبێژیت :

((چ بکم کو ڤەوی کەسادە بازار

نینن ژ قوماش را خەریدار))(خانی،١٣٦٧،٣٦)

ل ئەوی سەردەمی ژ بەر ئەگەرێن سیاسی، ئایینی، ئەدەبی بازارێ تورە و زمان و هەلبەستێن کوردی یێ ڕاوەستیایی بوو و چ بکرو کریار ل سەر نەبوون(السلفی و الدوسکی،٢٠٠٨،٢٢). دشێین بێژین ئەو خەمخوری و بەرزبینینا خانی هەڤبەری زمانێ خۆ هەیی گەلەک جودایە ژ کێمکرن و بێ نرخکرنا بوهاری هەڤبەر ئەڤی زمانی. ب گوتنەک دیتر، ڕاستە خانی هەلبەست و تورە و زمانێ کورمانجی ب پارچە پەرۆکەکێ شوبهاندییە، لێ نەیێ ڕزیایی، بەلێ بوهاری ب ئەنقەست و ب مەبەست هەلبەستێن خانی وەکو نموونە بۆ هەر بەرهەمەکی کو ب ئەڤی زمانی بهێتە نڤیسین ب پەرۆکەکێ ڕزیایی د شوبهینیت.

هەروەسا ل دێرەکا دیدا دبێژیت:

((سفرێ خۆ یێ خەف م ئاشکەرا کر

قرتاسییە بووم لێ دوعا کر)) (هەمان ژێدەر،٣٧)

مەبەستا خانی ئەوە ببێژیت : من زمانێ کوردی کو کەسێ کار ل سەر نەکرییە و وەکی سفرەکێ ژەنگگرتی دیاردکەت دەرئێخست و ئاشکەراکر و من ئارمانجا دلێ خۆ ب وی زمانی ل سەر پرتەکا کاغەزا سپی کو هێشتا چ تشت ل سەرنەهاتبوونە نڤیسین ،نڤیسی.

گوتارا شاعیر "بوهاری" هەڤتەریبە دگەل یا "خانی" ب تنێ ژ لایێ پەیڤا (سفر)ڤە ،"بوهاری" ئەڤ سفرە گەلەک بێ بهاکرییە و وەکی دوژمنەکی دژی زمانێ خۆ ڕاوەستیایە. بەلێ "خانی" سەر و ژ نوی ئەڤ سفرە ژ ژەنگێ پاقژکرییە و ساخکرییەڤە.چونکی "خانی" وەکو لەهەنگەک پایەبەرز- نوینەرێ دەنگێ گشت تاکێن خەمخوورێن زمانێ دایکێیە ل هەر چوارپارچەیێن کوردستانێ - بەرگرییێ ژ ئەڤی زمانی دکەت و هەر ل دۆر بابەتێ زمانێ کورمانجی د دیالۆگەکا دناڤبەر وی و بوهاریدا،"بوهاری" ڤەدگێریت و دبێژیت:

((داویا داوی رۆژەکێ بەرئێڤارێ ئەم ب هەڤ رە دچوون مەدرەسەیا وی، گوتە من : بوهاری، ما هەتا کەنگی تێ ب زمانێ رۆمییان بنڤیسی !!تو ژ کێ رە دنڤیسی کەکۆ !!سفرێ خوە قلێ بکە ژ زێرێ خەلقێ چێترە))(دۆست،٢٠١٧،٧٦).

ڕۆماننڤیسی تەڤنێ ئەڤێ پەراگرافێ ب هەڤتێکستی دگەل ئەڤان دێران ژ (مەم و زینا) خانی دارشتییە دەمێ دبێژیت :

((کورمانجییە سرفە بێگومانە

زێرنینە ببێن سپیتمانە

سفرێ مەیێ سۆرە ئاشکارە

زيڤ نينه ببێن كو كەم عەيارە))(خانی،١٣٦٧،٣٧)

ل هەردوو دێراندا "خانی" زمانێ دایكا خۆ-كورمانجی- ل هەڤبەر زمانێن سەردەستێن وی چاخی ب سفرێ سوور دشوبهینیت. مەبەستا وی ئەوە كو یێ ئاشكەرا و بەرچاڤە ،راستە ئەو نە زێرە و نە زیڤ، چونكی وەكو زێری یێ لەكەدارو وەكی زیڤی یێ كێم عەیارنینە بەلكو یێ خورێ و بێ كێماسییە وەسا خویا دبیت كو خانی زمانێ كورمانجی هەڤبەر زمانێن دی بچویک كرییە، لێ مەبەستا وی ژ سفری پاكی و بێگەردی و خوورێ بوونا زمانێ دایكا وییە .

هەروەسا ژبلی كەسایەتیێن وەكو (سادریازام ، شەیخولسلام، سولتان ، شاهـــ ،) ئاماژە ب ناڤێ (خەلقێن بازیدێ، عەسكەرێن عەجەم و رۆمییان) ژی هاتییە دان. ل وی سەردەمی كورد دناڤبەرا شەرێن تورک و فارساندا دبوونە قوربانی. بوهاری وەكو ڤەگێردبێژیت ***:((خەلقێن بازیدێ ئێدی ژ هات و چووناعەسكەرێن عەجەم و رۆمییان بێزاربووبوون. ژ دانا باج و خەراج و خووكیان و خوینا رژیای یا ژ بۆ هەر دو تەرەفێن شەر نەفرەت دكرن .))***(دۆست ، ٢٠١٧،٧٥) .

هەر ل دۆر ئەڤێ پەراگرافێ رۆماننڤیسی سەرەرای پشت بەستن ب تومارێن مێژوویی ب ئەڤان دێران ژی هەڤتێكستی دروست كرییە:

((هەر دوو طەرەفان قەبیلێ كورمانج

بۆ تیرێ قەزا كرینە ئارمانج))(خانی،١٣٦٧:٣٢)

٢.١.٣. شرۆڤەكرنا گوتارا رۆمانێ ل سەر ئاستێ ڕووهنكرنێ:

ئارمانج ژ شرۆڤەكرنا ئەڤێ گوتارێ ل سەر ئاستێ ڕووهنكرنێ، شرۆڤەكرنا وێیە وەكو بەشەک ژ پرۆسێسا جڤاكی- نەتەوەیی. ب گوتنەک ڕووهنتر،(شرۆڤەكار شرۆڤەكرنا تێكستێ وەكو پارچەک ژ هەڤرکییەكا جڤاكی هەڤبەر دەسهەلاتێ ڕادوەستیت و ئەو كارلێكا جڤاكی و گوهرینێن وێ د خزمەتا دووبارە بەرهەمهینانا وێدا ب كاردهینیت)(فركلاف،١٣٧٩:٢١٥-٢٤٥)

ڕۆماننڤیس دگوتارا (بوهاریێ شاعیر)دا شیایە ڕەنگڤەدانا بارۆدۆخێن وی سەردەمی- دەمێ میرگەهێن كوردی كەڤتینە ل ژێر هەژموون و هەڤرکییا هەردوو دەولەتێن عوسمانی و سەفەوی(زكی،١٧٥-١٨٤)- و بالكێشـان و كومجڤینێن خەلكێ بازیدێ ل دۆر خانی و گوهدانا بەرهەمێن وی یێن كورمانجی د ئەڤی پەراگرافیدا بەرچاڤ بكەت دەمێ دبێژیت***:((خەلقێن بازیدێ ئێدی ژ هات و چوونا عەسكەرێن عەجەم و رۆمییان بێزار بووبوون، ژ دانا باج و خەراج و خووكیان و خوینا رژیای یا ژ بۆ هەر دوو تەرەفێن شەر نەفرەت دكرن. مەلا ئەحمەد ژی ژ بۆ كورمانجان ل دۆرا خۆ كۆم بكە، تێلا ژانێ ناسكربوو و ژ وان رە ئاهەنگا مەزلوومییەت و بەدبەختیێ دستراند))***(دۆست ،٢٠١٧،٧٥) .

هەر دوو ڕستەیێن داویێ ژ ئەڤێ پەراگرافێ کارتێکرنا خانی و شعرێن خانی ل سەر نەستێ کۆمێ وی سەردەمی بەرجەستە دکەت، ئەڤ داهێنانا ئیلهامبەخشا خانی ژی ژ ڤەرێژا هەمان نەستێ کۆمییە. "یۆنگ" ڕەسەنایەتیێ بۆ ئەڤێ ئیلهامێ دزڤرینیت و ب دیتنا وی هونەرمەندێ مەزن ئەو کەسە کو ب بینینەکا ئەزەلی و هەستیارییەکا تایبەت، ب وێنەیێن نموونەیی د قالبێن هونەریدا دەربرینێ ژ ئەزموونێن جیهانا دەروونی بکەت.(Jung, Et.al,2001,162-167)

د پەراگرافەکا دیدا ئەو پەیوەندی و کارلێکا دناڤبەرا شاعیرێن کوردێن وی سەردەمی یێن ب زمانێ تورکی بەرهەمێن خۆ دنڤیسین ب سازی و سەرا وجڤاتێن شاهـ و پایەبەرزانڤە گرێددەت وسەرهندێرا کو ئەو(بوهاری)ب خۆ ژی ب زمانێ رۆمییان دنڤیسیت بەلێ هەر بەختێ وی نە وەکو یێ ئەوانە، دەمێ دبێژیت:***((من ژی تەخمین دکر کو ئەز دێ ببم شاعیرەکێ مینا شوکریێ بەدلیسی خوەدیێ سەلیمنامەیێ ودێ د سینگا مەجلیسێن ئاستانێ دە د سەرایێن ئاستانێ دە، د سەرایێن سادریازام و شەیخولئیسلام و هەتا د شەڤبوهیرکێن سولتانێ موعەزەم دە ژی روونم لێ چەرخا فەلەکێ ب من رە ڤاژی زیڤری))*** (هەمان ژێدەر،٧٥).

هەر دیالۆگەک هەلگرا ((پەیامەکا مرۆڤایەتی، ئەدەبی و فەلسەفییە))(عکلە،١١٥،٢٠٢٠)، ڕۆماننڤیس د دیالۆگا دناڤبەرا "خانی "و"بوهاری" دا ب ڕووهنی ل پشت گوتارا خانی ل دۆر گرنگیدان ب زمانێ دایک-کورمانجی خۆیا دبیت، چونکی ((ئەحمەدێ خانی ژی وەک رۆشنبیرەک کورد دبە باشترین سەرلەهەنگ ورەمز ژ بۆی مژارێ و گەهاندنا پەیاما رۆماننڤیسی ژ بۆی خواندەڤانی))(فەتاح،٢٠١٧:٧٩) . کەواتە گوتارا "خانی" ئەوا ب جهناڤێ (تە ، تو) ئاراستەی بوهاری دکەت، هەڤتەرییە ل گەل گوتارا ڕۆماننڤیسی بۆ هەمی خواندەڤان و تاکێن کورد.

((ما هەتا کەنگی تێ ب زمانێ رۆمییان بنڤیسی !!تو ژ کێ رە دنڤیسی کەکۆ!! سفرێ خوە قلێ بکە ژ زێرێ خەلقێ چێترە ، وەلاە ، بلەە دەنگێ تە ناگهێژە ئاستانێ !!ئەگەر گهشت ژی دێ گوهداری نەکن . ب کورمانجی دووبەیتان یان قەسیدەیەکێ بهوونە قەنجترە ژ کتابەکە وەکە سەلیمنامە یان هەشتبهشت یان ژی شەهنامەیا فردەوسی !)) (هەمان ژێدەر،٧٦).

ئەڤ پەراگرافە چەند پەیاما دگەهینیت :

ا-بوهاری ل دەستپێکێ وەکو تاکەک ژ ئەوان نڤیسەرێن کوردزمان دهێتە هژمارتن یێن کو پویتە و گرنگیێ ب زمانێ دایکا خۆ نادەن .

ب- دەسهەلاتدارێن وی سەردەمی، ژ بلی زمانێن تورکی و فارسی و عەرەبی هیچ گرنگییەگ ب ئەوان بەرهەمێن ب زمانێ کورمانجی دهاتنە نڤیسین نەددان .

ج-سەنگ و بوهایێ زمانێ کورمانجی ل دەڤ نڤیسەرەکێ وەکی خانی جهێ شانازیێ ول سەر راوەستیانێیە، چونکی ب دیتنا وی بەرهەمێن کورمانجی هەڤبەری بەرهەمێن ب ناڤ و دەنگێن بیانیینە و ژ ئەوان کێمترنینن . ژ ئەوانا شاهنامەیا فیردەوسی و ئەو بەرهەمێن ب زمانەکێ بیانی دهێنە نڤیسین وەکو (هەشتبهشتا مەلا ئدریسێ بەدلیسی کو ب زمانێ فارسی)(السلفی و الدوسکی،٢٠٠٨:٢٣) نڤیسییە.

هەر د بەردەوامییا ئەڤێ دیالۆگێدا ل دەمێ بەرسڤا پسیارەکا بوهاریدا ئایدۆلۆژیا و هەست و ئازراندن وخۆگرێدانا "خانی" ب زمانێ کورمانجی نیشانا باوەری و وەفادارییا وی هەڤبەر زمان و دایک و خاک و ئەڤینا وییە و ڕەنگڤەدانا ئەڤێ چەندێ ل سەر زارێ "خانی " هێز و ڕامانەکا تایبەت هەیە و ئارمانجا وی ئەوە دەنگ و ئایدۆلۆژیا وی بگەهیتە هەمی پارچەیان:
((من ژی ب ساری گۆت : ترکی زمانەکێ خوەشە و قەسیدە پێ رەوان تێنە هەرکاندن ماتە قەسیدەیێن یونوس ئەمرە و فزوولی نەخوەندنە قەی!! وی مینا کو هنەکێ هێرس بووبە ،ب دەنگەکێ بلند گۆت: کۆرۆ من یێن باقی و زاتی ژی خوەندنە، لێ ژ کورمانجییا خوە باوەربە و ب دایکا خوەرە وەفاداربە! لۆریکێن وێ د گوهێن تەیێن تەردە دەما تە شیرێ وێ دمێت ، نە ب کورمانجی بوون!! شابوونا باڤێ تە ب تەرە نە ب کورمانجی بوو!! لیستکێن تەیێن د تاڤا هەیڤێ دە و ل بەر سیکا داران و پاییز و بوهاران دە ل کوچە و کۆلانێن بازیدێ نە ب کورمانجی بوون ؟ تە هیچ کەچەک نەحەباندییە !! ماتە چەند گوتنێن نازک ژێ رە نەکرنە قەی؟کورۆ ژ خوەدێ گونەهە ئەم ل ڤی زمانێ هوسا ب چاڤەکێ کێم بنێرن !!سیویتیا وی بەسە !))(هەمان ژێدەر، هەمان لاپەڕ).
د شرۆڤەکرنا ئەڤێ پارچێ ژ گوتارا "خانی" ئەگەر بنێرین ئەو پەیوەندییا دناڤبەرا ڕووهنکرنا دەربرینا پەیڤ و رستە و ڕامانێن ئەوان و ڕیتم و ئاواز و نیشانێن خالبەندی هەمی پێکڤە دەربڕینێ ژ ناخ و ئایدۆلۆژیا رۆماننڤیسی هەڤبەر بها و پێگەهێ زمانێ دایکا خۆ- ل سەر زارێ خانی- دکەن. ب گوتنەک ڕووهنتر پەیوەندییا کارلێکی ئەوا دناڤبەرا زمانێ دایک و تاکێ جڤاکی هەر ژ گاڤا ژ دایک دبیت و هەتا پێکهینانا خێزانێ ب پێدڤییەکا فەر دزانیت کو پێ بئاخڤن و نەهێلنە بێ خۆدان .دشێین بێژین؛ ل دویڤ ڕەوتا مێژوویی هەر ژسەردەمێ "خانی" و هەتا نهو ئارمانجا سەرەکی ژ ئەڤێ گوتارێ شووربوونە دناڤ نەستێ کۆمی ب رێکا هوشیارکرنا هەستێ نەتەوەیی ل جەم هەمی کوردان و دشێین ب گوتارەکا جڤاکی سیاسی ژی بدەینە نیاسین، چونکی ئەڤ زمانە ژ هەر ڕوویەکیڤە جهێ پویتە پێدان و بەرزڕاگرتنێیە.
ل داوییا ئەڤێ پارچێ ژ گوتارا ئەڤێ پشکێ، ئەو پەیوەندییا کارتێکرنا گوتارێ ل سەرجڤاکی ل دویڤ تیۆرا" فێرکلاف"ی ب زەلالی دیارە و ئەڤە ئارمانجا داویێ ژ ئەڤی ئاستییە. مەبەستا خانی هاندانا هەمی نڤیسەران ب گشتی و شاعیرانە ب تایبەتی، کو زمانێ خۆ ب کێم نەزانن و نەدانن و هەر پێ بنڤیسن و بەردەوام بن بۆ پێشخستنا زمانێ دایکا خۆ.
دەمێ ڤەگێڕ (بوهاری) کارتێکرنا ئەڤێ گوتارێ ل سەرخۆ ب ڤی ڕەنگی دەردبڕیت :
((ژ وێ ئێڤارێ دە فەنانی کو ئیلهامەک ب سەرمن دە نازل ببە. من گوتنێن وی ددلێ خوە دە ب جە کرن و پشتا خوە دا زێرێ رۆمییان و بەرێ خوە دا سفرێ کورمانجی. ب راستی ئەو کورمانجی ب من زۆرهات، لێ ب ڤاسی کو زۆر خوەش بوو ژی من ئێدی هەمووهێز و تەوان و شیانا خوە خستن رێ یا پێشخستنا زمانێ خوە یێ کورمانجی، نڤیسێن منێ پێشین نە ئەو ڤاسی باش بوون .وەکە نانێ پاتۆ بوون، لێ دیسا ژی خانی ناڤ د من ددا و ئەز ژ بۆ دەوامکرنێ دهێڤۆتم و دگوت: بنڤیسە!! ژ ڤێ رێێ دا نەگەرە!!رۆژەک دێ بێ تو یێ ل سەر قەسیدەیێن خوەیێن ترکی پۆشمان ببی. هەما بەس چێژا هنگڤێ کورمانجییێ دبن زمانێ خوە دە هەست بکی تو یێ زانبی چما ئەو ڤاسی ئسراردکم.)) (هەمان ژێدەر،٧٦-٧٧).

ل ڤێ ئاستێ شرۆڤەکرنا گوتارێ ژبلی کارلێکێ، کارتێکرنا گوتارێیە ل سەر تاکێن جڤاکی. 'خانی "پەیاما خۆ ئاراستەی "بوهاری" وەک تاکەک ژ نڤیسەر و شاعیرێن کورد دکەت ، و دەرئەنجام کارتێکرنەکا ئەرێنی ل سەر دکەت و بەردەوامییا ئەوێ کارتێکرنێ ژی ب ڕووهنی دیارە دەمێ ب شێوازێ داخوازی گوتارا خۆ ئاراستەی وی و هەمی نڤیسەرێن کوردزمان دکەت و داکوکیێ ل سەر ڕەسەنایەتییا زمانێ کوردی دکەت وب هنگڤینێ کورمانجی دشوبهینیت، ب وێ ڕامانێ کو ئەگەر ئەڤ تامە کەڤتە دەڤێ هەوە ئێدی نەشێن دەستان ژێ بەردەن و پشتا خۆ بدەنێ .

ل دووماهیکێ ئەڤ سێ ئاستە د ڕۆمانا میرنامەدا د ئەڤی وێنەیدا دهێن پێشاندان :

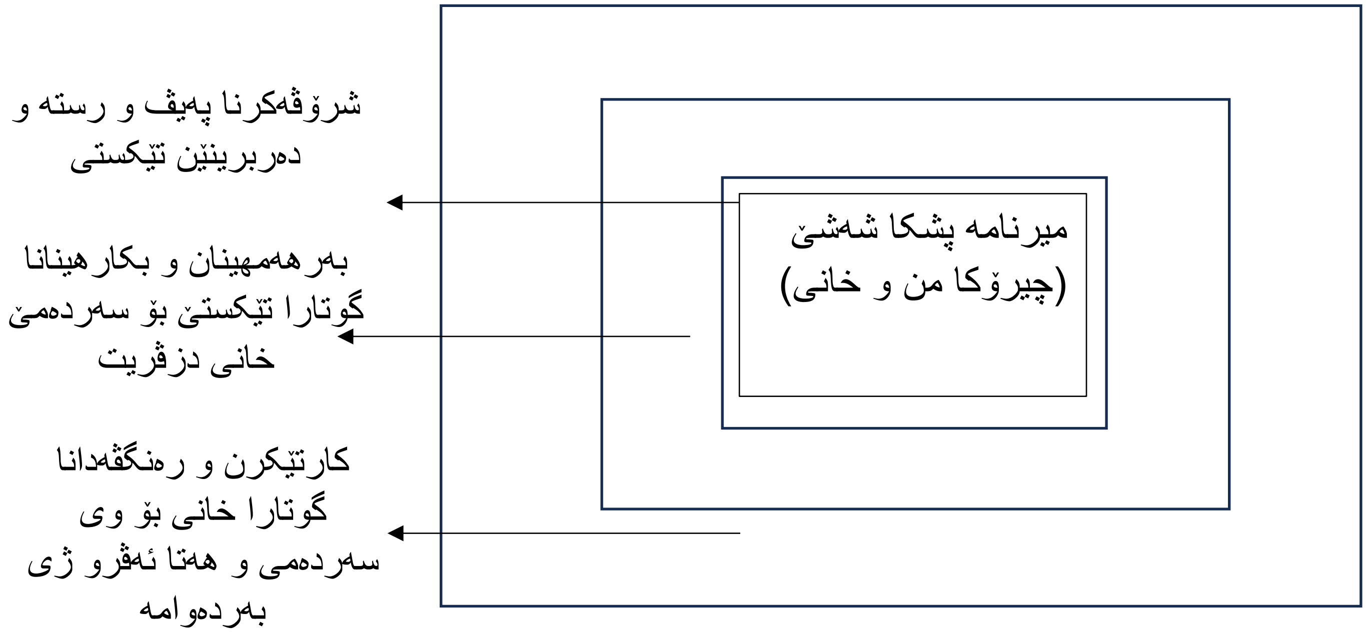

وێنەیێ ژ (٢)

ئەنجام :

تیۆرییا "نۆرمان فێرکلاف"ی د ڕووبەرێ شرۆڤەکرنا گوتارا ڕەخنەییدا ب تیۆرییەکا گشتگیر و تەمامکەر دهێتە هژمارتن، بۆ شرۆڤەکرنا هەرگوتارەکێ ل دویڤ ئەڤێ تیۆریێ پێدڤییە د سێ ئاستاندا دەربازببیت، هەرئاستەک وەکو وێستگەهەک جودا و تەمامکەر سەرەدەریێ دگەل وێستگەها دی دکەت. پشتی شرۆڤەکرنا گوتارا پشکا شەشێ ژ ڕۆمانا میرنامە ل دویڤ ئەڤان ئاستان گەهشتینە ئەڤان ئەنجامان ١-ئاستێ سالۆخدانێ چەپەرێ هەڤبەرکرنا هەردوو زاراڤێن "زمانێ کورمانجی"و "زمانێ ڕۆمییان"ە. زمانێ کورمانجی زمانێ تەخەکا ژێردەستە ب ناڤێ کورمانجان، زمانێ ڕۆمییان ژی زمانێ سەردەست و یێ دەسهەلاتدارانە. بۆ مە دیاربوو، پەیڤێن هەڤواتا و ڕستەیێن سەرسوورمانی و پرسیاری پشتی یێن ڕاگەهاندنی ڕووبەرەک دگوتارێدا ب خۆڤە گرتینە. هەروەسا ئەڤ ئاستە دیارکەرا بهایێ پەیڤ و دەربرینانە. بۆ نموونە بهایێ پەیڤ و دەربرینێن بوهاری هەڤتەریبی دیتنێن وینە؛ نێرینا نێگەتیڤا وی هەڤبەر زمانێ کورمانجی کێمتر نینە ژ یا دەسهەلاتدارێن ڕۆم و عەجەم ،بەلێ خانی بها و ڕێزا ئەڤی زمانی دگەهینیتە بلندترین ئاست.

٢-د ئاستێ ڕاڤەکرنێدا ڕۆماننڤیسی ب هەڤتێکستی دگەل چەند دێرێن مەم و زینێ ڕەهەندەک ئیستاتیکی ب گوتارێ بەخشـــییە. و ڕۆلێ زمانی د گوتارا بوهاریدا ڕۆلەک تاک ڕەهەندی و تاک ڕەوییە، لێ د گوتارا خانیدا زمانی ڕۆلەک پۆلی فۆنیمی هەیە و دەنگێ گشـــت لایەنگر و وخودان هەســـت و دلســۆزێن زمانێ کورمانجییە.

٣- ل ســـەر ئاســـتێ ڕووهنکرنێ ژ گوتارا خانی دیار دبیت ئەو پەیوەندییا کارلێکی ئەوا دناڤبەرا زمانێ دایک و تاکێن جڤاکی، ب پەیوەندیێن تاکی ب دایک و جڤاک و دەورووبەرێن ویڤە گرێدایە کو دەربرینێ ژ ئایدۆلۆژیا و هەســـتێ نەتەوایەتیێ خانی و ڕۆماننڤیســـی و ئەوان دکەت. و دیاربوو کو گوتارا خانی گوتارەک کاریگەر و بەرهەمدارە، ئەوژی پشـــتی بریاردان و بەردەوامیدانا بوهاری ل ســـەر نڤیســـینا بەرهەمێن خۆ ب زمانێ دایکا خۆ وەکو تاکەک ژ هەمی نڤیسەران .

پەراوێز :

* نۆرمان فێرکلاف (Norman Fairclough) ل ســـالا (١٩٤١) ل باژێرێ لانکاســـتەر-بریتانیا- ژدایکبوویە. وەك مامۆســـتا ل زانکۆیا لانکســـتەر دبســـپووریا زمانڤانی ل پشـــکا زمانان-زمانێ ئینگلیزی- کارکریە. ئێک ژ بنیاتنەرێن تیۆرییا شرۆڤەکرنا گوتارا رەخنەییە (CDA).
بنێرە: ar.m.wikipedia.org
** (Critical Discourse Analysis) (CDA)

ژێدەر:

- کوردی

- خانی، ئەحمەد(١٣٦٧)، ڤەژاندنا پەرویزێ جیهانی، ناوەندا وەشانێن فەرهەنگ و ئەدەبا کوردی.
- دۆست،جان(٢٠١٧)، میرنامە، ڤەگوهاستن ژ رێنڤیسا لاتینی:دلێرداود، وەشانێن کتێبخانا جزیری، دهۆک.
- فەتاح، دلیرداود(٢٠١٧)، سالوخدان د رۆمانا میرنامە یا (ژان دۆست)ی دە، تەزا لیسانسا بلند ، زانینگەها ماردین ئارتوکلویێ، ئەنستیتویا زمانێن زندیێن ل ترکیەیێ ماکە زانستا زمان و چاندا کوردی .
- علی، شیرزاد سەبری (د) (٢٠٢٠) ، شرۆڤەکرنا گوتارێ ، ژ وەشانێن پەرتوکخانەیا موکسی.
- محمد،هێمن جاسـم و عەبدوڵلا،ئیدریس(د)،جوانی شـێواز و مۆسـیقا لە هۆنراوەی(داگیرکەری دڵ پـڕلەقـیـن)ی ئـیـبـراهـیـم ئەحـمەد)دا، مـجـلـة جـامـعـةکـرکـوک/ لـلـدراسـات الانسانیة،المجلد:١٦،العدد:٢،لسنة٢٠٢١.بنێرە:https://kujhs.uokirkuk.edu.iq /

- فارسی

- ابتکاری،محمدحسین و عیسایی خوش،کوروش (١٣٩٦)، بررسـی روش و کاربرد تحلیل گفتمان ،مجله علمی رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، سال سوم،ش ١٠ .
- اقاگل زاده، فردوس (١٣٨٦)، تحلیل گفتمان انتقادی و ادبیات ، مجله ادب پژوهشی ، ش١.
- بهرامپور، شـــعبانعلی(١٣٧٩)، مقدمه گرداورنده کتاب تحلیل انتقادی گفتمان "نورمن فرکلاف"مرکز مطالعات و تحقیقات رسانەها.
- دهقانی ، محمدرضـا واکبری،احمد (١٣٩٦)، تحلیل گفتمان با رویکرد برگفتمان سـیاسـی، پژوهش های کاربردی در مدیریت و حسابداری، ش ٦.
- دیباج ،مژگان وباقری، بهادر(١٣٩٧)، بررســی کلان گفتمان مشــروطیت در خاطرات حاج سـیاح (در دوران خوف و وحشت) بر اساس نظریه تحلیل انتقادی گفتمان فرکلاف، نشریه علمی جستارهای نوین ادبی، ش ٢٠٣ .
- فرکلاف،نورمن (١٣٧٩)،تحلیل گفتمان انتقادی، ترجمه: فاطمەشایستەپیران و دیگران ، تهران ، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه.
- عبدالملکی، رضـــاقنبری و پوراصـــفهانی، ایلین فیروزیان،(١٤٠٠)،تحلیل گفتمان انتقادی رمان "چشـم هایش " از بزرگ علوی بر اساس نظریه نورمن فرکلاف، فصلنامه علمی زبانی پژوهشی دانشگاه، سال

سيزدهم، شماره ٤٠، - كلانترى،صمد و عباس زاده ،محمد(د) و...(١٣٨٨)، تحليل گفتمان با تاكيد بر گفتمان انتقادى به عنوان روش تحقيق كيفى ، مجله جامعه‌شناسى، سال اول ، ش ٤.
- كيان كيانى،(؟)گلچينى از كتب تحليل گفتمانى(اشنايى با روش تحليل گفتمان در عمل از كتاب فركلاف).www.kiankiani.com
- ناصرى،زهرةسادات وهندوالان، جليل الهوديگران (١٣٩٤)،تحليل گفتمان انتقادى داستان مرگ بونصرمشكان براساس رويكرد نورمن فركلاف، مجله علم زبان ،سال ٣، ش ٤.
- يورگنسن، ماريان و فيليپس،لوئيز(١٣٨٩)، نظريه‌و روش در تحليل گفتمان: ترجمه،هادى جليلى، تهران ، نشرنى.
- عەرەبی
- زكى، محمدامين(١٩٤٧)مشاهير الكرد وكوردستان فى العهد الاسلامى، بغداد.
- صفية، مكناسى،(٢٠١٦-٢٠١٧) الخطاب الادبى بين الحجاجية و الشعرية فى التفكيرالنقدى عند حازم القرطاجنى، اطروحة الدكتوراة، جامعة ابن خلدون كلية الاداب واللغات .
- كاظمى،الهام و اميرى،جهانغير و الاخرون (٢٠٢١)، تحليل الخطاب النقدى فى رواية"احدب بغداد"على ضوءنظرية"فركلاف"دراسات فى السردانيه العربية، الخريف و الشتاء(٢٠٢١-٢٠٢٢)، السنة الثالثة، العدد٥، كلية الاداب و العلوم الانسانية بجامعة الخوارزمى و الجمعية العلمية الايرانية للغة العربية.
- فيركلف،نورمان(٢٠١٦)، اللغة و السلطة،ترجمة:محمد عنانى، القاهرة.
- السعاده، ان فطرة، (٢٠٢٢)تحليل الخطاب النقدى لنورمان فيركلاف(Norman Fairclough) على اخبار عودة صراع افغانستان مع طالبان ، بحث التخرج ، جامعة مولانا مالك ابراهيم، قسم اللغة العربية وادبها ، كلية العلوم الانسانية.
- السلفى، حمدى عبدالمجيد و الدوسكى،تحسين ابراهيم (٢٠٠٨)،معجم الشعراءالكرد، دار سپيريز للطباعة والنشر.
- عكله،محمد خلف دهام(م.د)، بلاغة توظيف الحوارفى الشعرالعربى(ابوفراس الحمدانى نموذجا)، مجلة جامعة كركوك/للدراسات الانسانية,المجلد:١٥،العدد:٢،لسنة ٢٠٢٠. https://kujhs.uokirkuk.edu.iq/
- ئینگلیزی
- Crystal,D,(2008),A dictionary of linguistics and phonetics ,Oxford: Blackwell
- Simpson,Paul,(1993)Language,Ideology and Point of view,London,Arnold.
- Jung,Carl Gustav,William stanleyDell&Cary F .Baynes,(2001), Modern Man in Search OF A Soul,Routledge.